

Прикази

Reviews

Comptes rendus

Ljiljana Gavrilović. *Svi naši svetovi. O antropologiji, naučnoj fantastici i fantaziji*. 2011. Beograd: Etnografski institut SANU, str. 174.

U poslednjih nekoliko godina naučna fantastika "postala" je legitiman predmet/oblast proučavanja domaće etnologije/antropologije. Na Odeljenju za etnologiju i antropologiju, Filozofskog fakulteta u Beogradu, na nivou dodiplomskih i diplomskih studija izvode se kursevi iz oblasti antropološkog proučavanja tzv. žanrovske književnosti (i popularne kulture uopšte), organizuju se naučni skupovi, pišu i objavljuju naučni članci i monografije posvećene odnosu naučne fantastike i antropologije (npr. Ivan Đorđević, *Antropologija naučne fantastike – tradicija u žanrovskoj književnosti*, 2009; Zbornik radova *Naš svet, drugi svetovi. Antropologija, naučna fantastika i kulturni identiteti*, 2010). Nesumnjiv je doprinos koji je dr Ljiljana Gavrilović, viša naučna saradnica Etnografskog instituta SANU, imala u ovom "procesu proširivanja" antropološkog interesa na polje popularne kulture i savremene umetnosti – autorka se antropološkim proučavanjem naučne fantastike bavi više od dve decenije (Gavrilovićeva je prvi tekst o naučnoj fantastici objavila 1986. godine).

U svojoj studiji *Svi naši svetovi. O antropologiji, naučnoj fantastici i fantaziji* Ljiljana Gavrilović na primeru naučnofantastične i fantazijske literature razmatra mogućnosti antropološkog čitanja

izmišljenih svetova. Odabравши više nego aktuelnu temu i predmet – žanrovsku SF/F produkciju, u čijem konzumiranju milioni ljudi širom sveta provode značajan deo svog svakodnevnog vremena, autorka pokazuje da je globalno popularno-kulturno nasleđe legitiman predmet proučavanja antropologije.

U uvodnom poglavlju *Antropologija izmišljenih svetova* autorka obrazlaže zbog čega je izabrala da se bavi tzv. izmišljenim svetovima, kada je posao antropologa da posmatra i tumači stvarni svet i kulturu. Gavrilovićeva polazi od ideje da izmišljeni/zamišljeni svetovi koji su stvoreni u naučnofantastičnim i fantazijskim narativima odražavaju uverenja, strahove, nade, vrednosti, konstrukcije i predubedenja koja oblikuju ponašanja ljudi u stvarnom svetu i njihovo viđenje sveta u kome žive.

U sledećem poglavlju *Priča o dve (možda) mrtve mačke* razmatraju se promene u odnosu prema nauci i tehnologiji tokom protekla dva veka. Autorka upoređuje predstave o nauci u medijima i u naučnofantastičnim narativima. U medijskim izveštavanjima o naučnim otkrićima i istraživanjima često se insistira na potencijalnim opasnostima, i iznose se dramatične prognoze budućnosti – katastrofe su jedina budućnost koja nas očekuje. Nauka i tehnologija se posmatraju kao potencijalni uzroci apokalipse koja će uništiti poznati svet. Nasuprot medijskom predstavljanju nauke i neizbežnoj apokalipsi koja nas očekuje u budućno-

sti, naunofantastične priče, prema Gavrilovićevoj, "leče" strahove od budućnosti i bude nadu. U njima se govori da će u budućnosti – iako će ona biti radikalno drugačija od sadašnjosti, čovečanstvo uprkos apokalipsi preživeti.

Poglavlje *O robotima i ljudima ili: imaju li roboti dušu?* bavi se problemom odnosa ljudi i robota koji se sagledava kao odnos između gospodara i robova. Autorka prati različite načine prikazivanja robota u popularnoj kulturi – kako su se formirale predstave o robotima (preko priča o pobunjenim robotima do humanizovanih robota koji ispoljavaju emocije) i iznosi zaključak kako je u osnovi svih priča o robotima, zapravo priča o odnosu Nas i Drugih. Robot je, prema Gavrilovićevoj, postao metafora za sve Druge, a veza između čoveka i robota kao Drugog reflektuje konstantnu potrebu zapadne civilizacije za uspostavljanje dominacije nad Drugima.

Naredno poglavlje *Zima dolazi: fantastične geografije Severa* posvećeno je kulturnoj i fizičkoj geografiji naučnofantastičnih i fantastičnih svetova. Geografije ovih svetova oblikovane su po uzoru, odnosno na osnovu već postojećih, rasprostranjenih kulturnih predstava o geografskim prostorima. U fantastičkim pričama Sever se predstavlja kao izolovan, opasan prostor koji je nastanjen strašnim bićima – neprijateljima kulture/civilizacije. Autorka ističe da je Sever konceptualizovan kao prostor van kulture i istovremeno opasan za kulturu, te da se u okviru fantastičkih priča zadržava opozicija koja traje od antike do savremenog doba – na Severu žive Drugi koji zbog drugačije civilizacije i tehnologije predstavljaju opasnost za čovečanstvo. S druge strane, prikazivanje Severa u okviru naučnofantastičnih priča okrenuto je razmišljanju o alternativnim mogućnostima ljudskog ponašanja u teškim klimat-

skim/životnim uslovima. Sever je, prema Gavrilovićevoj, i u ovim pričama koncipiran kao Drugi, ali u ovom slučaju kao utopijski Drugi koji može da bude putokaz za preoblikovanje aktuelnog društva/civilizacije.

Poglavlje *Crvenilo očiju mračnog gospodara* je posvećeno promišljanju nasleđa romantizma u fantastičkoj literaturi. Prema Gavrilovićevoj, fantastička literatura tolkinovskog tipa i postmoderna fantastička literatura nude dva dijametralno različita pogleda na svet i na različite načine govore o shvatanju odnosa pojedinca i sveta/društva koji ga okružuje. Autorka piše da su romani koji su nastajali po ugledu na Tolkinova dela bili snažno oblikovani romantičarskim uverenjima, odnosno romantičarskim pogledom na svet – Tolkin je favorizovao prošlost u odnosu na sadašnjost/budućnost, ruralno i hijerarhizovano u odnosu na egalitarno i tehnološko društvo. Svetovi kreirani u tim romanima bili su zasnovani na konceptu netehnološkog, hijerarhizovanog i ultramaskulinog društva. Postmoderna fantastika, s druge strane, dovodi u pitanje romantičarski pogled na svet. U tim romanima odbacuju se postulati romantizma koji se suprotstavljaju vrednostima modernog doba, ističe se da tehnologija nije zastrašujuća, da hijerarhizovano društvo nije idealni model društva i otvoreno se postavljaju pitanja o položaju pojedinca i njegovom mestu u svetu.

Sledeće poglavlje *Vodič iz Omelasa: akciona antropologija u glazuri od čuda* posvećeno je književnim radovima Ursule Legvin i uticaju koja je ova književnica imala na američko društvo. Gavrilovićeva smatra da su radovi Legvinove u velikoj meri doprineli usvajanju nekih antropoloških teza u najširoj populaciji i da su time doprineli promeni stereotipa i stvaranju tolerantnijeg pogleda na svet.

U poslednjem poglavlju *Čitanje naučne fantastike i (kao) etnografije i obrnuto* Ljiljana Gavrilović ukazuje na sličnosti između naučne fantastike i antropologije. Prema autorki, antropologija i naučna fantastika dele isti predmet proučavanja odnosno opisivanja – one se bave Drugima, odnosno nama i granicama onoga što smatramo da pripada nama. Gavrilovićeva naglašava da i antropološki tekstovi i naučnofantastična literatura govore o mogućem međukulturnom razumevanju, te da su ciljevi i antropologije i naučne fantastike stalna težnja za promenom sveta.

Eseji koji čine ovu studiju govore u prilog ideji da je polja proučavanja antropologije ne samo moguće već je i nepohodno proširiti i na oblasti koje su u prošlosti neretko bile zanemarivane i smatrane nevažnima. Zbog toga je značaj ove studije višestruk. U prvom redu to je njen pionirski karakter budući da problematika izmišljenih/ zamišljenih svetova nije (u dovoljnoj meri) obrađivana niti u stranoj niti u domaćoj etno-antropološkoj produkciji. Zatim, pružajući originalne uvide i smernice kako razmišljati o "izmišljenom", kao i zbog toga što predstavlja svojevrstan uvod u proučavanje naučne fantastike i fantastike, knjiga može biti veoma korisna za studente etnologije i antropologije. Uverena sam da oni studenti koji budu pročitali novu knjigu dr Ljiljane Gavrilović neće više na isti način posmatrati bilo koji popularno-kulturni proizvod (film, tv seriju, strip itd), već će o stvarima kojima se bave u svom slobodnom vremenu početi da razmišljaju kao o potencijalnim antropološkim terenima. Jasan i pitak stil pisanja čini ovu studiju dostupnom i široj čitalačkoj publici i time doprinosi popularizaciji antropologije u srpskom društvu.

Ana Banić Grubišić

Povodom knjige Vladimira Ribića, *Politička antropologija i moderni svetski sistem*. 2011. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Etnološka biblioteka 54, str. 250.

Jedna od poruka koju nam svojom novom knjigom šalje Vladimir Ribić, jeste da analiza i objektivno razumevanje društvenih tendencija u savremenom svetu mora biti potkrepljeno iscrpnim sagledavanjem čitavog socio-ekonomskog, odnosno, političkog konteksta u kome društva žive. Ili, kako je pisao Erik Volf a prihvatio Ribić – nemoguće je razumeti savremeni svet bez praćenja rasta svetskog tržišta i kursa kapitalističkog razvoja. Odluke i delovanja političkih magnata i onih sitnijih i manje moćnih političkih jedinica i uređenje, koje su obično primorane da deluju u relativnom skladu sa njihovim odlukama kako bi opstale na sceni, već pet vekova su, kako Ribić objašnjava, rukovođene kapitalističkom ideologijom.

Ova knjiga po svojoj formi više nalikuje istorijskoj nego antropološkoj analizi, s obzirom da nije bazirana na "tipičnom" antropološkom istraživanju nekog društvenog fenomena. Međutim, ona je po svojoj suštini i više nego antropološka, jer pruža opsežan kontekst istorijskih prilika bez kojih je, kako je već navedeno, nemoguće uspešno sagledati bilo koju savremenu političku kulturu. Ribić, pri tom, posebno naglašava neophodnost ovakvog pristupa pri antropološkim (i drugim) razmatranjima jačanja političkih partikularizama, koji su počeli ubrzano da niču krajem 20. veka.

Knjiga sadrži informativnu i kritičku sintezu istorije stvaranja modernog kapitalističkog i hegemonističkog poretka u svetu, sažimajući na lepo osmišljen način